

491.82
N241

OXFORD UNIVERSITY
LIBRARIES
STACKS
AUG 29 1975

ИНСТИТУТ ЗА СРПСКОХРВАТСКИ ЈЕЗИК

НАШ ЈЕЗИК

НОВА СЕРИЈА

Књига XX, св. 1—5

БЕОГРАД, 1973—1974.

САДРЖАЈ

	Стр.
1) М. Стевановић, Институт за српскохрватски језик и програми његова рада	1— 10
2) Митар Пешикан, Трећина посла на изради великог речника САНУ	11— 22
3) Језички часописи Института	23— 44
М. Стевановић, Оснивање часописа и њихов карактер — пре II светског рата и за 10 послератних година	23— 31
М. Стевановић, Засебне књиге Института	31
Берислав Николић, <i>Српски дијалектолошки зборник</i> од 1960. до данас	31— 37
Ж. Станојчић, <i>Јужнословенски филолог</i> од 1960. до данас	37— 40
Љ. Поповић, <i>Наш језик</i> од 1960. до данас	40— 41
Душанка Игњатовић, О сталној рубрици „Језичке поуке“ у <i>Нашем језику</i>	41— 44
4) Попис расправа и чланака објављених у <i>Јужнословенском филологу</i> (Ј. Миловановић уз сарадњу са С. Бошков и Н. Родићем) и <i>Нашем језику</i> (Ј. Миловановић)	45—143
<i>Јужнословенски филолог</i>	45— 95
<i>Наш језик</i>	96—143
5) <i>Хроника</i> : Поводом седамдесетогодишњице рођења и одласка у пензију професора Михаила Стевановића (приредила Д. Г. Премк)	145—156

УРЕЂУЈЕ ОДБОР

Одговорни уредник МИХАИЛО СТЕВАНОВИЋ

Секретари Уређивачког одбора др Даринка Гортан-Премк
и др Љубомир Поповић

БЕОГРАД

1974.

Штампа: Издавачка установа „Научно дело“ — Београд,
Бука Караџића 5

ХРОНИКА

*Поводом седамдесетогодишњице рођења и одласка у пензију професора
Михаила Стевановића*

У свечаној сали Филолошког факултета — Одсек за јужно-словенске језике и општу лингвистику Филолошког факултета и Институт за српскохрватски језик у Београду одржали су 26. новембра 1973. године заједничку седницу, на којој су присуствовали секретар за образовање и културу СР Србије, декан Филолошког факултета у Београду, представници катедара српскохрватског језика филозофских факултета у Љубљани, Сарајеву и Новом Саду, већи број београдских колега и сви сарадници обеју установа — приређивача ове мале свечаности, — на којој је проф. Михаилу Стевановићу предат посвећени му Зборник научних филолошких и лингвистичких расправа његових поштовалаца, пријатеља, колега и ученика.

Седницу је отворила др Даринка Гортан-Премк, тадашњи председник Радне заједнице Института за српскохрватски језик, речима:

„Част ми је што ми је пала у део пријатна дужност да отворим ову свечану седницу коју смо сазвали да на њој ХХХ књигу Јужнословенског филолога, нарочито опремљену, предамо нашем драгом и уваженом професору Михаилу Стевановићу, као Зборник научних радова који су му, поводом седамдесетогодишњице живота, посветили његови поштоваоци — пријатељи, колеге и ученици.

Желела бих да прво поздравимо нашег поштованог професора Михаила Стевановића, затим наше драге госте на овој свечаности: републичког секретара за образовање и културу друга мр Владимира Стевановића, друга декана Филолошког факултета проф. др Милоша Илића и све остале уважене колегинице и колеге.

Дозволите ми да реч дамо другу Декану.”

Проф. др Милош Илић, декан Филолошког факултета, поздрављајући проф. Михаила Стевановића рекао је:

„На овој скромној свечаности коју један факултет приређује једном свом заслужном професору и сараднику, окупили су се, препостављам, људи који збиља не воле *йајейику*. Међу истомишљеницима у том смислу, слављеник је човек који се од њих разликује само *йо йоме ишо је веровашно још мање воли од других*. Међутим, све нас заједно теши то што знамо да је та патетична нота, мада неизбежна — ипак пролазна.

У личности академика професора и научника Михаила Стевановића наш факултет има признату фигуру која је дала нашој науци, култури и јавном животу свој печат и свој допринос. Запажено је да је професор Стевановић, наш цењени и уважавани колега, у свим тим областима наступао као велики аутор и т е т. Нама, његовим колегама и сарадницима нарочито ласка што претходној тврдњи можемо да додамо коментар да је у свим приликама он наступао у *име ауи ории еи а исии не*, а не у име истине ауторитета. Још више нам ласка чињеница што у том погледу не може бити колебања и двоумљења.

Многе су његове научне идеје у области истраживања језика већ давно прешле онај чувени и толико драгоцен пут *и з и ривашног у јавни живои*, што омогућује тим истим идејама не само да буду мишљене него и да стварно заживе. Другим речима: те идеје су већ давно прешле ону критичну границу између полуживота и живота, у не баш много извесној судбини идеја.

Остаје нам да зажелимо нашем драгом професору Стевановићу услове за даљи миран и несметан рад, како је сам једном

приликом рекао. За рад — коме се он сав посветио веома предано. За такав дух вреди пожелети најпре и физичко здравље, у стилу оне изврсне Валеријеве скаске да је „тело — ленгер душе“. *Не зна се шта би могло бити драгоценije од тога у овом моменту.*

Захваљујући му се за све оно што је учинио за наш факултет и науку, срдечно му честитам.”

О научном раду проф. Стевановића говорио је проф. др Живојин Станојчић, шеф Одсека за јужнословенске језике и општу лингвистику и казао је:

„Поштовани и драги Професоре,

Од првог Вашег школског часа и од првих научних радова до овога Вашег јубилеја прошло је око четрдесетпет година испуњених непрекидним радом на науци о језику, непрекидном бригом за обогаћивање те науке. О томе речито говоре око три стотине Ваших радова, а исто тако и многе генерације Ваших ученика — студената универзитета, који данас, заједно са Вама, раде и на науци и на неговању језичке културе у школама и другим културним установама широм наше земље. Наша захвалност за све што сте нам, као научник и наш учитељ, пружили дала нам је смелости да уз Ваш јубилеј поступимо и противно Вашим обичајима, да Вам, ето, посветимо једну свечану седницу и да, на њој, говоримо о Вама и Вашем делу.

Друже секретаре за науку и образовање, друже декане, колегинице и колеге, другарице и другови,

Већ врло рано после завршетка студија на Београдском универзитету, у лингвистичкој школи проф. Александра Белића, иако у неповољним условима у провинцији, Михаило Стевановић се запаженим радовима јавља у науци о нашем језику. И од тада, од 1929. године, изузев година II светског рата, када, као ни други његови истомишљеници, није узимао никаквог учешћа у јавном животу, — до данашњих дана он активно ради на науци о језику и, за све то време, на васпитању нових генерација средњошколских наставника, стручних и научних радника. Професор Стевановић 1927. године после дипломског испита борави у Пољској, од 1928.

до 1938. ради у гимназији. Од 1938. до 1941. г. је доцент на Универзитету у Скопљу, а после II светског рата ради као наставник Београдског универзитета, прво као доцент до 1947, затим као ванредни до 1951. и од тада до данас као активни редовни професор.

Импресиван број радова професора Стевановића и импресивно дуго време његовог професорског деловања обухватају многе области наше науке о језику. Први период тога деловања, од 1929. до 1950. године, с већ означеним прекидом, посвећен је претежно дијалектолошким проучавањима, али и расветљавању и других језичких проблема. Дијалекатска проучавања проф. Стевановић отпочео је монографијом *Источноцрногорски дијалекат* (1934), а завршио студијом *Баковачки говор* (1950), које нису само описи дотичних народних говора, него тражење и налажење суштине дијалекатских појава који откривају правог интерпретатора сложених језичких система, како на примерима народног тако и на материјалу претежно савременог језика културне комуникације, који он обично узима из дела најпознатијих стваралаца, књижевника, научника и журналиста, што га уз његов лингвистички метод у тумачењу језичких феномена квалификује као правог кодификатора српскохрватског књижевног језика и творца нормативне граматике савременог српскохрватског књижевног језика.

У плодном континуитету научног рада професора Стевановића његова склоност ка битном и универзалном, његова потпуна преданост науци и идеји да њоме служи прогресивном кретању свога народа учинили су да у новом, послератном периоду тај научни рад постане многоструко интензивнији. У овоме периоду свога рада, он се бави македонским језиком и држи специјалне курсеве, прве из овога предмета на Универзитету у Београду, и први овде македонском језику одређује место међу осталим јужнословенским језицима. Професор Стевановић тада предаје и дијалектологију и руководи радом генерације младих дијалектолога, што је допринело да наша наука добије описе многих до тада неиспитаних народних говора: од централне и северозападне Србије, до Црне Горе и Херцеговине. У овоме периоду,

професор Стевановић је и један од главних учесника у изради новог описа нашег књижевног језика, један од стилизатора његових и плодни проучавалац историје српскохрватског књижевног језика, посебно језика Вуковог периода и језика самог Вука Стефановића Караџића.

Од изузетног је значаја сталан рад проф. Стевановића на проучавању синтаксичких система савременог српскохрватског језика, којима се он интензивно бави од преузимања наставе тога предмета, око средине педесетих година. Он те системе проучава и синхроно и дијахроно, у њиховом историјском развиту — из периода у период новије епохе нашег књижевног језика. Како су већ нагостили његови први аналитички радови из краја четрдесетих година, од тога времена је синтакса, како већ рекосмо, у потпуности заокупила научни интерес проф. Стевановића. То потврђује и број радова и њихова научна генеза, која је у резултату дала Стевановићев целовит и синтетизован поглед на све битне чињоце синтаксичких система српскохрватског језика. Доследан своме поступку синтетичког посматрања датих језичких појава, и са посебним смислом за анализу, у готово сваком од тих радова, он даје своја тумачења и, нећемо претерати ако кажемо, коначна решења постављених проблема. Да споменемо ту само његове концепције глаголског рода српскохрватског и словенског глагола, концепције које дати глаголски систем померају са морфолошког на семантичко-синтаксички ниво језика и уклањају низ заблуда из учења о глаголском роду. И да укажемо на велик број његових расправа и студија посвећених синтакси глаголских времена. Сваки од тих радова, међу којима се и по обиму и по значају истиче студија *Функције и значења глаголских времена* (1967), представља даље тумачење проблема које доводи до несумњиво коначног расветљења једног од сигурно врло сложених проблема синтаксе словенских језика. Прихватајући Белићеву основну поделу употребе глаголских облика на познате три синтаксичке категорије, проф. Стевановић је отишао знатно даље, дефинишући, на пример, имперфекат и плусквамперфекат као само релативна времена, футур II као модус, а и доказујући — насупрот А. Мејеу и А. Мусићу — да перфекат свршених глагола никада не губи

потпуно глаголски карактер, али и истичући уз то — и насупрот Белићевом мишљењу — да такав перфекат није само глаголског него је и придевског карактера. Исто је тако значајан низ прилога професора Стевановића у којима се глаголски системи повезују и с другим језичким системима и процесима у језику.

У синтакси реченице запажа се пре свега разграничење које професор Стевановић уводи у дефиницију непотпуних реченица, даља класификација већег броја типова тих реченица, и његово тумачење реченичних делова с функцијом одредби именичких речи, затим прецизно разграничење темпоралних (индикативних) и модалних реченица и истицање разлике међу њима, као и тачно дефинисање вредности везника као језичких знакова. И све се то може сматрати општеприхваћеним у науци о језику. Исто се може казати и за његова схватања и бројне радове о синтагми, који, осим свог општенаучног значаја и конкретне анализе датих појава, подстичу на систематско проучавање језика и стила наших најбољих писаца.

Генеза синтетичких дела професора Стевановића, у конкретним остварењима толико богата, показује еволуцију његових схватања језичке проблематике уопште. После великог броја расправа и студија из готово свих области науке о савременом српскохрватском језику, у којима даје своје погледе на то како треба схватити и поједине језичке системе, и језик у целини, појављују се два обимна тома Стевановићевог дела *Савремени српскохрватски језик — Граматички системи и књижевнојезичка норма* (књ. I 1964. и књ. II 1969), које је у ствари најобухватнија и прва велика нормативна граматика савременог српскохрватског језика. Основано на његовом дугогодишњем раду на проучавању историје новијег српскохрватског књижевног језика и на његовим испитивањима огромног и актуелног материјала из најпоузданијих извора нове епохе, ово дело проф. Стевановића остварује принципе које је он као кодификатор књижевног језика формулисао, јасно истичући потребу проучавања језика значајних писаца који стварају језик књижевности и културе и дају му посебан печат.

Истичући, даље, посебно значај и вредност Стевановићевих расправа о језику Вука Ст. Караџића и П. П. Његоша, а остав-

љајући да други ко овде каже неку реч о ивучном и општемкултурном значају и обиму опсежног редакторског и лексикографског рада проф. М. Стевановића, — ми ћемо на крају истаћи да су у току низа година многе генерације студената прошле кроз његову школу и обогатиле се у њој знањима на његовим предавањима и црпелим из његових радова и његових књига.

У току неколико деценија колеге проф. Стевановића имају у њему принципијелног сарадника, а млађи сарадници — сигурног руководиоца у језичким дисциплинама којима се баве. У свему томе, и као наш професор, и као руководилац једног од најстаријих одсека на Факултету, и као колега, — професор Стевановић нам пружа пример правог универзитетског професора и човека чија су академска достојанства основана на раду у науци, на хуманом, увек принципијелном ставу и на најпрогресивнијем опредељењу у његовом научном изражавању и у јавној делатности.

У име сваког члана Одсека за јужнословенске језике и општу лингвистику и у име сваког његовог и нашег студента, ја му изражавам захвалност за то и упућујем најбоље жеље да још много година својим прилозима обогатује науку о српскохрватском језику, а — тиме — и нас, његове колеге, пријатеље и ученике.“

У име уредника Зборника проф. Стевановића је поздравио проф. Миливој Павловић, који је као његов наставник, дугогодишњи сарадник, друг и пријатељ садржајним и топлим речима говорио и о другим странама његова дела и честитао му седамдесетогодишњицу.

Проф. др. Слободан Марковић, говорећи у име Друштва за српскохрватски језик и књижевност СР Србије, топлим речима се захвалио проф. М. Стевановићу за његов предани рад у својству једног од првих чланова Друштва и вишегодишњег његовог потпредседника односно председника и истакао Стевановићево вредно ангажовање као предавача на многим семинарима Друштва, у Београду и унутрашњости.

Затим је узела реч др Даринка Гортан-Премк:

„Дозволите ми да се нашем уваженом и драгом професору академику др Михаилу Стевановићу захвалимо на великом труду

и дугогодишњем старању око свих основних дела и пројеката у нашој науци о језику у овој средини, чиме је посебно задужио Институт за српскохрватски језик и дао драгоцен допринос и стварању његових научних кадрова и извршавању његових програма. А њих није мало.

То је пре свега велики описни Речник српскохрватског књижевног и народног језика САНУ, који ће када буде готов имати близу 30 томова са око 400.000 речи, што значи неколико пута толико семантичких јединица. Иако се са прикупљањем грађе за овај Речник отпочело још крајем XIX века, његовој систематској изради приступа се тек крајем 1947. године у Институту за српскохрватски језик. Израдом овога великог научног Речника руководи Уређивачки одбор, а од првих дана члан тога одбора и један од уредника Речника је и Михаило Стевановић. Сада када је око трећине тога великог и дуготрајног посла већ готово (ових дана из штампе излази VIII том), можемо рећи да Речник представља систематски прикупљено и научно обрађено готово све лексичко благо нашега језика. Заслуга за то припада сарадницима Речника, пре свега његовим уредницима, а посебно професору Михаилу Стевановићу. Он је један од оних који су пре близу три деценије пионирски, код нас, приступили овоме послу дајући за њега и научно-теоријске основе и практична упутства за рад. Тако је професор Михаило Стевановић и лексикограф и учитељ лексикологије и лексикографије у нашој филолошкој средини. Покушаћемо да бар приближно прикажемо по количини део обављеног лексикографског посла — у осам томова са преко 6400 густо и петитом штампаних страна нема ни једног ретка који није прошао испред увек будног ока професора Стевановића.

Проф. М. Стевановић је један од уредника и Речника српскохрватског књижевног језика Матице српске (а прва су три тома и Матице хрватске); и у том је послу он био од самог почетка, од стварања концепције Речника и од почетка прикупљања грађе за њега. А на овом је Речнику, на његовом последњем тому, редакторски посао доведен до краја.

По замисли и обиму овај Речник је део општег посла око обраде нашег књижевног језика започетог великим Правописом

српскохрватског књижевног језика, који су 1960. издале Матице српска и Матица хрватска, а чији је један од твораца био и Михаило Стевановић.

У основне послове наше науке о језику долазе свакако и дијалектолошка испитивања, којима више од деценије руководи проф. М. Стевановић, као уредник Српског дијалектолошког зборника. И наша је дијалектологија баш у ово време дала изузетно значајне резултате; у томе је времену систематски испитан и обрађен највећи део народних говора на територији СР Србије, посебно њени централни и северозападни говори, који су дотад били неописани и недовољно познати. А испитано је, обрађено и, под уредништвом проф. Стевановића, објављено и још неколико студија других дијалеката српскохрватског језика.

Проф. М. Стевановић такође више од деценије главни је уредник и лингвистичког часописа Јужнословенски филолог, као и Библиотеке Јужнословенског филолога, у којој је досад изишло неколико језичких студија.

Речено је већ овде колики је допринос проф. Стевановића у осавремењавању норме књижевног језика и подизању његове културе. А баш тим проблемима, увек савременим и новим, своје ступце стално посвећује Наш језик, који проф. Стевановић поодавно води и уређује. И не само то него готово ни једна свеска овог нашег часописа није изишла без једног или више његових прилога.

Сви ови веома обимни, дуготрајни и мукотрпни послови, иако мање видљиви, од изузетне су вредности и великог општедруштвеног значаја, а проф. М. Стевановић, у њима је неуморни стваралац, организатор и руководилац.

Дугогодишњи плодни рад проф. М. Стевановића није завршен и зато ми, поштовани и драги професоре, дозволите да вам пренесем једнодушне жеље свих нас да у нашој науци о језику и даље дуго радите као истраживач, руководилац и учитељ. И дозволите ми да Вам предам овај Зборник радова Ваших пријатеља, колега и ученика, као знак признања за оно што сте урадили за нашу науку и нашу културу.“

Примајући Зборник проф. Михаило Стевановић захвалио је уредницима и сарадницима на њему, приређивачима седнице на којој му је Зборник уручен и говорницима на њој, као и свима присутнима, — овим речима:

„Тренутак примања овог драгоценог поклона обавезује ме да и ја кажем неколико речи.

Израда овако лепе, по спољашњем изгледу луксузно опремљене, по садржини богате, а по научној вредности значајне књиге — изискивала је доста времена, доста труда и доста стрпљења, а и још нешто. Спремност да се све ово несебично уложи ја високо ценим, јер је то доказ не само колегијалних обавеза већ и искрених пријатељских осећања и већине аутора појединих прилога, а поготову приређивача и уредника према ономе коме књигу посвећују.

Па и сама замисао да се овај Зборник научних радова веже за моје име и мој скромни прилог науци и култури, и, још више, реализација те замисли причињавају ми истинску радост. И ја сам врло захвалан срединама у којима се та замисао јавила; захвалан сам друговима, управо другарицама и друговима, својим колегама и ученицима с Одсека за јужнословенске језике и општу лингвистику Филолошког факултета и из Института за српскохрватски језик, у којима сам неколике деценије обављао свој стручни, наставни и научни рад.

Њима несумњиво припада заслуга не само за ово које они сами чине већ и за друга признања која су томе раду чињена. Ако овај рад није остао без извесних резултата, заслуга је свакако њихова. Издвојен из заједнице с њима, мој посебни део остао би незапажен. Зато ја топло захваљујем. И одајем им признање, између осталог и зато што су са смислом за добар укус спремили ову приредбу, што је изводе пред овако одабраним, елитним скупом и шт) су овај чин, архаичан — да не кажем драстичнију реч — по својој уштини зачинили младошћу, узимајући за његове, али не само за његове, актере оне који нам окретношћу свога духа уливају најлепше наде.

Они што бивају почаствовани сличним признањима у оваквим приликама најчешће узимају реч да сумирају резултате своје делатности и дају изјаве о даљем раду или излажу чак програме тога рада, на који их како се обично каже учињена признања обавезују.

У вези с првим, ја ћу рећи само да смо ми радили оно што је природа наших задатака, а наиме, што је извођење наставе и задовољавање културних потреба нашег друштва од нас захтевало; радили смо колико смо могли и како смо умели. А у свакоме случају, и да мислим о томе више говорити, ја бих, природно је, много мање рекао од онога што смо чули од љубазних и мени благонаклоних говорника, од друга декана проф. Илића, шефа Одсека за јужнословенске језике проф. Станојчића, проф. Миливоја Павловића, проф. Сл. Марковића, Председника Друштва за српскохрватски језик и Председника Савета Института за српскохрватски језик, др Даринке Гортан-Премк, којима захваљујем на лепим и топлим, ако и прегрејаним, речима.

А уз друго и треће — највише могу обећати да тамо где се јави потреба за мојом сарадњом, ја је својим досадашњим сарадницима нећу ускратити док год им на појединим задацима будем могао пружити неку помоћ.

Ја, другарице и другови, не бих желео злоупотребити вашу културну пажњу, али се сматрам обавезним, да посебно, па и поименично, захвалим драгим својим колегама и ученицима: давнашњим и свагдашњим пријатељима проф. Радосаву Бошковићу и Миливоју Павловићу и ученицима и сарадницима Пешикану и Станојчићу, који су овај Зборник уредили, поред тога што су дали и своје прилоге за њега, ученику и колеги Асиму Пецу, који је такође написао свој прилог за Зборник и заједно са Станојчићем, с мером и укусом у њему дефинисао мој рад, као и асистенту Драгани Мршевић, која је израдила Библиографију мојих радова.

На научним прилозима које су за овај Зборник написали ја сам захвалан: проф. Милану Будимиру и иностраним колегама, проф. Андре Вајану из Париза, проф. Роману Јакопсону из Кембриџа (у САД) и проф. Јижи Куриловичу из Кракова, који су лингвистичку, класичну и славистичку науку својим делима, на

којима смо и ми ширили своје научне видике, знатно обогатили; познатим професорима: Штиберу, Славском, Стенпњаку, Мошинском, Заренби, Карашу, Вјечоркјевичу и Лубашу — из Пољске; колегама Дмитријеву, Булахову и Гудкову — из Совјетског Савеза већ, на жалост, почившем проф. Јозефу Курцу и Седлачеку из Прага; професорима: Лекову и Дуриданову — из Софије; колегама Тарановском, Бенсону, Станкјевичу и Раду Ленцеку из Сједињених Држава, Ханри Дреју — из Лувена (у Белгији), Ван ден Берку из Бохума и Шустер-Шевцу из Лајпцига.

Колегијалну и пријатељску пажњу својим научним прилозима у Зборнику указали су ми колеге и пријатељи са наших универзитета и Академија: Франце Безлај, Рудолф Коларич и Јанко Јуранчич — из Љубљане, Павле Рогић и Јосип Врана — из Загребa; професори Блаже Конески, Харалампје Поленаковић и Борис Марков из Скопља; Светозар Марковић и Ксенија Милошевић из Сарајева; младе колеге Драго Тупић и Бранислав Остојић из Црне Горе; проф. Милка Ивић, Александар Младеновић, Веља Михаиловић и Жарко Ружић из Новог Сада и проф. Данило Барјактаревић из Приштине; београдске колеге Ирена Грицкат и Миодраг Лалевић; професори страних језика Филолошког факултета у Београду — Ђорђе Живановић, Влада Драшковић, Љуба Михаиловић, Момчило Савић и Милан Адамовић и најближе по струци колеге, сарадници и ученици са Одсека за јужнословенске језике и општу лингвистику и из Института за српскохрватски језик — поред раније споменутих: проф. Павле Ивић, Берислав Николић, Душан Јовић, Даринка Гортан-Премк, Игрутин Стевовић, Бранко Милановић, Љуба Поповић, Радоје Симић, Звездана Павловић, Милија Станић, Радојица Јовићевић и Никола Родић. Ја им свим на датим прилозима најлепше захваљујем. Захваљујем и сарадницима на лепој опреми ове и других наших публикација, другу директору и штампарским радницима из Научног дела.

Хвала и вама свима, другарице и другови, што сте ме почастиовали вашим присуством овде. Живели!“